

УДК 7.038.541::504

Герман О., канд. істор.н., проф.

Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя, Україна

ВІДОБРАЖЕННЯ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

Herman O., Ph.D., Prof., Honored Art Worker of Ukraine

REFLECTION OF THE CHORNOBYL TRAGEDY IN ART

Усе ми пізнаємо в порівняннях й через призму часу: як у особистому житті, так і в житті держави, у житті людства. Певні природні перемини переформатовують природу і людей: льодовикові періоди, потопи, посухи, тайфуни, падіння метеоритів тощо. Природа – завше несе освітлений образ для кожного, але з тінями. До і Після - це два береги ріки Вічності.

Після пропливу часу вже ніколи не буде так, як було до цього. Людство жило до коронавірусу, живе впродовж його «панування», житиме опісля. Нині ми перейшли у інший вимір міжлюдських стосунків і невідомо коли (хоч частково) повернемося до попереднього.

Виникає потреба пошуку першопричини того, що сталося і тут чітко проглядається розмеження поміж світлом і тінями, які несе людина. Чи не вона сме породила оцю новітню трагедію XXI століття? Багато теперішні природних катаклізмів й техногенних жахів спричинені людьми: засміченість живого світу і його винищення, технічне втручання у природні закони, що приводить до трагедій, врешті геноцид, терор, воєнні конфлікти.

Чи не відлунюють в нас зараз вибухи та свист куль на теренах Донбаських степів та вугільних териконів? Чи не відчуваєм, як лавина сміття матеріального, морального, словесного, духовного у ритмі серця раз-по-раз б'ють у дзвони тривоги, «салютують» смертельним феєрверком четвертого реактора ЧАЕС.

Знайдіть пару хвилин і вслухайтеся у кожне слово пісні Тараса Петриненка «Чорнобильська зона». Це пісня-реквієм. <https://www.youtube.com/watch?v=at04xuuAei8> Тут відчувається молитва незгойних ран на тілі України. Вона пробуджує у пам'яті пошук причин катастрофи, наслідків та висновків. У цій квадратурі поглядів є багато граней для аналізу та осмислення : генетико-психологічні, техногенно-екологічні, історико-хронологічні та образно емоційні.

Ми гадаємо, що лише тепер здатні щось передбачити чи застерегти від чогось небезпечного. Однак, літературне подання про Чорнобильську загрозу було залишено для нинішніх поколінь ще у сиву давнину. Воно увійшло до величної «Книги книг». У Об'явленні святого Івана Богослова про наближення кінця світу.

«... засурмив третій Ангол, - і велика зоря спала з неба, палаючи, як смолоскип. І спала вона на третину річок та водні джерела. А ймення зорі тій – Полин. І стала третина води, як полин, і багато з людей помирало з води, бо згіркла вона».

Себе і вас запитую, а чи вміємо читати і осмислювати тексти, читати, а не пробігати очима? Чи немає перегуку у цьому Об'явленні з теперішньою проблемою всепланетного виміру, коли «...знову засурмив Ангел й нова зоря спала із неба додола, і криниця відкрилася із якої дим густий простелився землею, а з диму того – сарана творилася, яка не шкодила ані траві, ані зіллю, ані деревам, а лише люди спізнавали муку від укусів того безмірного нашестя».

Невже так стрімко наближаємося до дня очищення Землі від людей, котрі стали вважати себе царями над природою. Письменник Володимир Яворівський, який недавно відійшов у Вічність, ще до трагічних Чорнобильських подій у 1978 році написав повість «Ланцюгова реакція».

Там наскрізним лейтмотивом звучить почуття тривоги. Ось одна цитата озвучена героєм твору Олександром Мировичем: «З природою немає жартів. Її

скривдженість відгукнеться в недалекому часі. Як? Якщо доживемо – побачимо». Знову перегук? Знову попередження? А чи почули? Самовпевненість оглушує нам розум. У 1987 році появилася роман Яворівського «Марія з полином у кінці століття».

В ньому автор продовжує тему попереднього твору, де героями стає уже ціла родина Мирівичів: Олександр – академік, що проектував реактор, молодший брат Григорій, що гине від смертельної дози опромінення, сестра Дарка, наймолодший Федір, який віддав свій кістковий мозок старшому братові. Але головною героїнею виступає мама Марія, серце якої пронизують життєвські драми дітей.

Не менш сильними за емоційним впливом є поема Івана Драча «Чорнобильська мадонна» та Станіслава Чернілевського «Чорна кров». Потужний документальний твір залишив Юрій Щербак «Чорнобиль – полинова правда». Ціла низка творів створила своєрідну літературну Чорнобиліану. Її писали Іван Гнатюк, Богдан Стельмах, Марія Людкевич, Дмитро Кремень, Микола Луків, білоруська письменниця Світлана Алексієвич та інші. Звучання мистецької струни сприймається серцем.

Зі словом «Чорнобиль» досі асоціюється Україна в багатьох державах. Вибух на ЧАЕС знайшов своє місце в різних жанрах і видах мистецтва: музиці, балеті, образотворенні, меморіальних композиціях, телепрограмах, проникливій документалістиці, художніх фільмах. Французький режисер Мішель Боганім створив відеопанораму «Земля забуття», де показав драму жителів Чорнобильської зони, що залишилися самоселами. Про це також цілий цикл нарисів залишила знаменита поетеса Ліна Костенко.

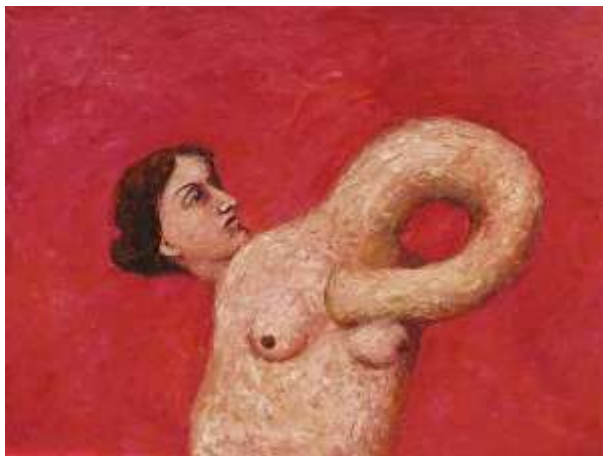
Документальні нариси доктора історичних наук Наталії Боровської, розсекречені документи СБУ наглядно показують наскільки трагічною була ця подія для нашого народу і небезпечною для цілого людства. Діячі мистецтва своїми роботами об'єднують людей навколо теми загрози використання атомної енергетики, адже потім ще була Фокусіма. А що далі очікує нас?

Найбільш жахіття відобразили знімки трагедії безпосередньо під час евакуації людей та в момент ліквідації аварії. Фотографи Юрій Косин і Віктор Марущенко, перебуваючи у той час в зоні відчуження, відтворили не тільки техногенну драму, а й катастрофу тіла і свідомості людини.

Чорнобильській трагедії присвячені безліч пісень, відзняті документальні та художні фільми по всьому світу. «Зона», «В суботу», «Аврора», «Розпад», «Метелики». Це лише невеликий список фільмів про аварію, де розкрито долі людей, яких торкнувся вибух на станції. Величною у подачі матеріалу та висвітленні теми стала всесвітня прем'єра у 2020 році серіалу американського та британського каналів під назвою «Чорнобиль».

Тема катастрофи світового виміру використовується у відомих голлівудських фільмах, до прикладу: «Універсальний солдат 3: Відродження» та «Трансформери 3: Темна сторона Місяця». Саме місто-привид неодноразово використовувалося площадкою для зйомок кліпів та короткометражок. З початку 90-х і донині техногенна та біологічна катастрофа Чорнобиля впливає на мистецтво, закликаючи задуматися про глобальні проблеми і їх наслідки.

Мистецтвознавець Марія Хрущак зазначає: «Після Чорнобиля українське мистецтво з головою пішло в містику, залишившись при цьому мистецтвом мальовничим і образотворчим. Божевільний страх перед майбутнім і можливими “деформаціями” форм живого, перекреслили виключно вітальні і візіонерські проекти...» Символічні картини на графіті та морелях, що сотворені на стінах покинутих будівель виглядають до болю чуттєво. Починаючи з 2014 року в Зоні Відчуження здійснюють щорічні мистецькі інсталяції для туристів.

Після того, як світлини перших графіті потрапили в мережу Інтернету і стали популярними по всьому світу, в зону відчуження потягнулися митці з різних країн, аби залишити свій слід на стінах покинутого міста. Прип'ять – відмінний майданчик для вуличних художників – ніхто не оштрафує за «вандалізм», а комунальні служби не зафарбують працю графіста. Інсталяція австралійського художника Гвідо ван Хелтена була зроблена в честь річниці аварії і в пам'ять про загиблих ліквідаторів.

Фото, зроблене Ігорем Костіним під час аварії, прикрасило одну зі стін п'ятого реактора. Антонію Коррейя – стріт-арт художник з Португалії зобразив на одній зі стін центру міста кроликів, які символізують відродження всього живого на території ізолюваної зони. Сама ж робота несе надію на зародження нового життя після техногенної катастрофи.

У музичному мистецтві теж дана тема знайшла своє відображення. Так композитор Юрій Шевченко написав твір для симфонічного оркестру під назвою

«Фенікс», а композитор Богдана Фільц створила пісенну композицію «Попеляста горличка». Цій темі присвятили свої пісенні твори Тарас Петриненко, якого ви вже чули, гурт «Онука», співак Скрябін. У своїй книзі поезій «Вибране» я присвятив цій темі вірша під назвою «Чорно-білі слова». Ось фрагмент із нього:

«Біла птаха затужила, / б'є об тишу чорні крила. / На безмовному подвір'ї / ронить спокій, губить пір'я / на узбіччя, на поляни – / та ніхто і не погляне... / Тільки знак перестороги: / біла задума дороги / в крєпі чорної билини – / світ самотній без людини».

УДК: 88.53 Я736056

Довгань А., д. філос. н., проф.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

СОЦІАЛЬНА ІДЕЯ І ВОЄННИЙ КОНФЛІКТ

Dovgan A., Dr., Prof.

SOCIAL IDEA AND MILITARY CONFLICT

В сучасних умовах перманентної нестабільності суспільства виникає невизначеність в критеріях та межах дозволеного і забороненого, що може привести до рецидиву радикальної історичної форми суспільної агресивності великих мас населення – війни як «особливим структурним розладом культури» (Р.К.Мертон), або як конфлікту всередині конкретної соціальної структури. Виникає питання, як і чому приймається саме війна як суспільно організована конфліктна дія великої маси людей.

В статтях М.Грушевського 1918 року вже міститься думка про взаємозв'язок суспільних змін і соціальних норм поведінки. «Твердо і реально оцінимо ті реальні умови, в котрих ми опинились в результаті революції і війни за українську самостійність... В тому, що нам довелося пережити, є безперечно і добра сторона, тому що воно прискорило процес визволення від старих пережитків і переживань, від спадщини старих звичок і поглядів, яка в обставинах більш нормальних ще довго тяжіла на нас і гальмувала нову творчу роботу» - писав М.Грушевський. Спосіб внутрішньої організації структури суспільства, підкреслює мислитель, накладає відбиток на відносини між суб'єктами збройного конфлікту. В явищі організації суспільства М.Ю.Шаповал також вбачав явище війни. Згадаймо і постулат Г. Гоббса: «Війна всіх проти всіх».

Оскільки отримання результату війни відбувається як процес руху її учасників від одної об'єктивної реальності до іншої об'єктивної реальності, то виникає закономірність цього процесу, яку можна пояснити поняттям «ідея війни». Ідея війни є